

UOT 32; 316.77

Niyazov X.Q.

AMEA İnsan Hüquqları üzrə Elmi-Tədqiqat İnstitutu, Bakı, Azərbaycan

xalid-555@mail.ru

AZƏRBAYCAN DÖVLƏTİNİN İNFORMASIYA SİYASƏTİ VƏ KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİ

Məqalədə Azərbaycanın informasiya sahəsində dövlət siyasətinin vəzifələri və xüsusiyyətləri şərh olunur, cəmiyyətin informasiyalaşmasına təsir edən amillər nəzərdən keçirilir. Dövlətin informasiya siyasətinin həyata keçirilməsində kütləvi informasiya vasitələrinin rolu təhlil edilir. Açar sözlər: dövlətin informasiya siyasəti, informasiya texnologiyaları, söz azadlığı, müstəqil media, informasiya cəmiyyəti.

Giriş

Cəmiyyətdə informasiya siyasəti dövlət siyasətinin mühüm tərkib hissəsi olub, ictimai-siyasi sistemin bütün komponentlərini, xüsusən də, dövlət, vətəndaş cəmiyyəti və mətbuatın qarşılıqlı münasibətlərini tənzimləyən bir vasitədir. İnformasiya siyasətinin uğurla reallaşdırılması cəmiyyətin siyasi mədəniyyətinin və siyasi şüurunun yetkinlik səviyyəsindən asılıdır.

V.D.Popovun redaktorluğu ilə nəşr olunmuş “İnformasiya siyasəti” dərsliyində göstərilir ki, “Dövlətin informasiya siyasəti praktiki fəaliyyət sahəsi kimi, kütlələrə psixi-sosial təsirin bir sıra imperativliyinin, hətta müəyyən dərəcədə totalitarlığının mövcudluğunu irəli sürür” [1]. Dövlət informasiya siyasətinin formalaşmasının əsas prinsipləri sistemlilik, tamlıq, bütövlük, elmilik, informasiyanın kəmiyyət və keyfiyyətinin vəhdəti prinsipləridir. Dövlət informasiya siyasəti təhsil, humanitar-maarifçilik, sosiallaşma, tənqid, nəzarət, inteqrasiya, səfərbəredici funksiyaları ilə cəmiyyətdə birliyi daha da möhkəmləndirir, ictimai qayda-qanunların, vətəndaş həmrəyliyinin təmin olunmasına ciddi yardım göstərir.

Azərbaycan dövləti informasiya sektorunda yeni təzahürləri stimullaşdırmaqla yanaşı, həm də ənənəvi informasiya resurslarının fəaliyyətinin səmərəli şəkildə təşkilinə, onların maddi-texniki bazasının möhkəmlənməsinə dəstəyini davam etdirir.

Müasir dövrdə ictimai fikrin formalaşması və ifadə olunmasını təmin edən təsirli vasitə kimi, kütləvi informasiya vasitələrinin (KİV) cəmiyyət həyatında rolu və əhəmiyyəti yüksəlir. Buna görə də onların fəaliyyətində şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət maraqlarının tarazlaşdırılmasına və informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə yönəlmiş hüquqi, iqtisadi, təşkilati və texnoloji tədbirlərin həyata keçirilməsi dövlətin informasiya siyasətinin başlıca istiqamətlərindən birini təşkil etməkdədir.

İnformasiya siyasəti: ideoloji sifərdən xəbərləşmə instrumentinə

Dövlət informasiya siyasəti adı altında əsas etibarlı ilə KİV-in fəaliyyəti ilə bağlı məsələlər nəzərdə tutulsa da, son illərdə bu anlayış daha geniş məzmun kəsb etməyə başlamışdır. Artıq dövlət informasiya siyasətinin məzmununa vətəndaşların və təşkilatların ölkə konstitusiyası ilə informasiyaya çıxış hüququnun təsbit olunması, eləcə də, informasiya təhlükəsizliyinin bəzi aspektləri daxil edilmişdir. Bu mənada dövlətin informasiya siyasəti cəmiyyətin siyasi sisteminin tipi ilə vəhdət şəklində öyrənilir.

İnformasiya siyasəti dedikdə, onun iqtisadi, hərbi, sosial və digər növləri fərqləndirilir. Lakin informasiya siyasəti siyasi təcrübə və siyasi nəzəriyyə ilə müqayisədə nisbətən gənc sahədir. Bu səbəbdən tədqiqatçılar həmin anlayışın müəyyən edilməsinin vahid formulu ətrafında hələ də vahid mövqeyə gəlməmişlər. Ən geniş yayılmış yanaşma belədir ki, dövlətin informasiya siyasəti vətəndaşların informasiyaya konstitusion çıxış hüququnun təmin edilməsinə yönələn siyasi, hüquqi, iqtisadi və sosial-mədəni tədbirlərin məcmusudur. İnformasiya siyasətini qarşıya

qoyulan siyasi hədəflərə çatmaq üçün siyasi təsir və vasitə kimi də nəzərdən keçirmək olar: bu halda informasiya siyasətinin subyektləri informasiyanın köməyi ilə insanların şüuruna, psixikasına, davranışlarına dövlət və vətəndaş cəmiyyəti, eləcə də, öz fərdi maraqları çərçivəsində təsir göstərmək iqtidarındadırlar [2].

Rus alimi, politoloq Y.Nisneviç informasiya siyasətinin mahiyyətini cəmiyyətin ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi həyat sferalarında qarşılıqlı informasiya münasibətlərində və onları tənzimləyən proseslərin təkmilləşdirilməsində axtarır. Bu zaman o, həmin siyasətə hakimiyyət tərəfindən işlənib hazırlanan və həyata keçirilən strategiyada, taktikada, dövlət idarəçiliyinin vəzifələrində, idarəetmə qərarlarında və onun reallaşma metodlarında əks olunan milli maraqların məcmusu kimi yanaşır [3]. Digər rus alimi, filosof İ.Melyuxin isə dövlətin informasiya siyasətini təkcə telekommunikasiya, informasiya sistemi və ya KİV-i əhatə etməyən, eyni zamanda, informasiyanın bütün növlərinin - işgüzar, əyləncə, elmi-yaradıcı, yenilikçi və s. formalarının yaradılması, qorunması, emalı, nümayişi, ötürülməsi ilə bağlı bütün istehsal və əlaqə prosesinin məcmusu, dövlət orqanlarının fəaliyyətini tənzimləyən institut kimi müəyyən edir [4].

Beləliklə, ümumi nəticə kimi qeyd etmək olar ki, dövlətin informasiya siyasəti dedikdə, əsas etibarilə hakimiyyət orqanlarının informasiya sektorunun inkişafına yönəlmiş tənzimləyici fəaliyyəti başa düşülür. Burada informasiya texnologiyalarının, informasiya infrastrukturunun və informasiya resurslarının formalaşdırılması sisteminin yaradılması və tətbiq edilməsi üçün elmi-texniki, istehsal-texnoloji və təşkilati-iqtisadi şəraitin yaradılmasını təmin etmək yeni əsrin əsas tələblərindən biri kimi yer alır.

Dövlət və qeyri-dövlət informasiya siyasəti mövcuddur. Tanınmış rusiyalı alim, filosof V.Popova görə, informasiya siyasəti sosial informasiyalaşdırmanın sosial-siyasi tərkib hissəsidir və bu aspektdə informasiya siyasəti elə KİV-in informasiyalaşdırılmasıdır. KİV isə, öz növbəsində, ideoloji, siyasi, iqtisadi və digər baxışları formalaşdırır, insanların davranışına, mədəniyyətinə və həyatının digər sahələrinə təsir göstərir [2]. Dövlətin informasiya siyasəti onun vətəndaş cəmiyyətinin, ayrı-ayrı şəxslərin maraqlarını müdafiə etdiyi səviyyəyə uyğun formada dövlətin özünün maraqlarını təmin etməlidir. Bu, dövlətin informasiya siyasətinin həyata keçirilməsinin fundamental prinsipidir. Qeyri-dövlət informasiya siyasəti isə dövlətə xidmət edə, lakin vətəndaş cəmiyyətinin maraqlarını təmin etməyə bilər.

İnformasiya siyasətinin obyekt qismində cəmiyyət həyatının informasiya sferası çıxış edir. Cəmiyyətin informasiya həyatı dedikdə, informasiya, informasiya infrastrukturu, informasiyanın toplanması, formalaşdırılması, yayılmasında iştirak edən subyektlər, bu zaman ictimai münasibətlərin tənzimlənməsini reallaşdıran sistemlərin məcmusu başa düşülür. Obyekt olaraq qısaca informasiya məkanını da göstərmək olar.

Dövlətin informasiya siyasətinin idarə edilməsinin obyekt olan informasiya məkanında əsas subyektlər dövlət orqanları və qeyri-dövlət ictimai-siyasi birlikləridir.

Bu gün informasiya texnologiyalarının dinamik inkişafı ilə bağlı olaraq dövlətin media sahəsində siyasətinin əsas istiqamətlərinin məzmununda da bir sıra dəyişikliklər baş vermişdir. Burada, ilk növbədə, informasiyalaşdırma amilinə diqqət yetirmək vacibdir. Bu amilin məğzində dayanan əsas cəhət informasiya-kommunikasiya texnologiyalarını (İKT) tətbiq etməklə vətəndaşların informasiya tələbatının ödənilməsi üçün optimal şəraitin yaradılmasıdır. İndi müasir dünyada sürətli tərəqqini şərtləndirən əsas məqamlardan biri məhz bununla bağlıdır. Bu gün informasiya cəmiyyətinə istiqamətlənmiş yolun bəşəriyyətin gələcəyinə gedən yol olduğu artıq heç kimdə şübhə doğurmur. İnformasiya cəmiyyətinin əsas xüsusiyyətləri sırasına aşağıdakılar aid edilir:

- global informasiya mühitinin yaradılması;
- İKT-dən kütləvi istifadə edilməsi, sosial və iqtisadi fəaliyyətin yeni formalarının yaranması;

- informasiyanın əmtəyə çevrilməsi, informasiya və bilik bazarının yaradılması və inkişafı;
- təhsil sisteminin təkmilləşməsi, beynəlxalq, milli və regional səviyyədə informasiya mübadiləsi sistemlərinin imkanlarının genişlənməsi hesabına peşə və ümumi mədəniyyət səviyyəsinin artması;
- demokratik inkişafın vacib şərti sayılan vətəndaşların və sosial institutların məlumat almaq, istifadə etmək və onu yaymaq kimi hüquqlarını təmin edən mühitin yaradılması.

İKT-nin inkişafı, Azərbaycanın kosmik sənaye ölkəsinə çevrilməsi də bu mərhələnin əsas xüsusiyyətlərindəndir. Çünki bütün bunlar cəmiyyətin informasiyaya çıxışını daha mütəhərrik hala gətirməklə yanaşı, yeni informasiya mühitinin formalaşdırılması ilə xarakterizə edilir. Digər tərəfdən, o da nəzərə alınmalıdır ki, Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafı, hüquqi islahatların keyfiyyətcə yeni mərhələyə daxil olması, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunun dərinləşməsi və siyasi plüralizmin genişlənməsi cəmiyyətdə informasiyaya olan ictimai tələbatı daha da artırır ki, bu da dövlət informasiya siyasətinin məzmununa daha geniş müstəvidə təsir göstərməyə başlayır.

Bütövlükdə, informasiya sektorunun cəmiyyət həyatında rolu daha da artmaqdadır. İnformasiya sektoru telekommunikasiya, informasiya sistemlərini və kütləvi informasiya vasitələrini, habelə hər növ (işgüzar, əyləncəli, elmi-tədris, xəbər və s.) informasiyanın yaradılması, mühafizəsi, işlənilməsi, nümayişi, ötürülməsi ilə bağlı istehsalın və münasibətlərin məcmusunu əhatə edir.

Hazırda ölkəmizdə dövlət tərəfindən genişməzmunlu informasiya siyasəti həyata keçirilməkdədir və onun əsasını vahid informasiya-telekommunikasiya məkanının yaradılması təşkil edir. Dövlət informasiya siyasətinin əsas vəzifələrini aşağıdakı kimi təsnifləşdirmək mümkündür:

- informasiya-telekommunikasiya infrastrukturunun modernləşdirilməsi və onların inkişaf etdirilməsi;
- milli informasiya resurslarından səmərəli istifadə, onlara azad çıxışın təmin edilməsi;
- vətəndaşların ictimai əhəmiyyət kəsb edən informasiya ilə təmin olunması;
- müstəqil KİV-in inkişafı;
- informasiya cəmiyyətinin qurulması üçün zəruri normativ hüquqi bazanın yaradılması.

Bütün sivil ölkələrdə olduğu kimi, informasiya cəmiyyətinə keçid üçün ölkədə əlverişli şəraitin yaradılması Azərbaycan dövlətinin informasiya siyasətinin başlıca məqsədlərindən biridir. Respublikamızda informasiya cəmiyyətinin qurulması dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindən birini təşkil edir. Hazırda təkcə Azərbaycanda yox, dünya səviyyəsində cəmiyyətin informasiyalaşdırılması siyasəti və bunu özündə ehtiva edən sosial-iqtisadi, elmi-texniki proses xüsusi diqqət mərkəzindədir və geniş tədqiqat predmetinə çevrilmişdir.

İnformasiyalaşdırmanın uğurlu elmi tərifini rusiyalı alim, informasiya cəmiyyəti nəzəriyyəçisi A.Ursul tərəfindən verilmişdir: “İnformasiyalaşdırma - informasiya cəmiyyətini qurmaq məqsədilə informasiyanı idarəetmə resursu kimi əldə edən və informasiya vasitələrinin köməyi ilə inkişaf etdirən sistemli fəaliyyət prosesidir. Bunun əsasında sivilizasiyanın növbəti mütərəqqi forması yaranır” [5].

Qlobal çağırışlar kontekstində Azərbaycan media məkanı

Müasir dünya təcrübəsi birmənalı şəkildə təsdiq edir ki, informasiya cəmiyyətinə keçid üçün əlverişli şəraitin yaradılmasında dövlət aparıcı rol oynayır. Dövlətin müvafiq qanunvericilik bazasının formalaşdırılması və mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməsi, ölkə daxilində informasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə bağlı fəaliyyəti ilə bunu təsdiq edir. Xüsusilə də, Azərbaycanın yerləşdiyi regionda kosmik sənayeyə malik ilk dövlət olması bu sahədə ona

əhəmiyyətli üstünlüklər qazandırır. Bunun nəticəsidir ki, cəmiyyətin informasiyalaşdırılması prosesinin ölkəmizdə daha geniş vüsət alacağı proqnozlaşdırılır.

Cəmiyyətdə gedən modernləşmə proseslərinin məntiqi nəticəsi kimi ölkədə dövlət informasiya siyasətinin bir sıra bazis elementləri özünü açıq şəkildə biruzə verməkdədir. Buna misal olaraq informasiya siyasəti ilə bağlı görülən bütün əsas tədbirlərin dövlət və cəmiyyət, onun strukturları arasında açıq müzakirə predmetinə çevrilməsini, ictimai rəyin nəzərə alınmasını göstərmək olar. Eyni zamanda, cəmiyyətdə tutduğu mövqedən asılı olmayaraq, informasiya fəaliyyətinin bütün iştirakçılarının marağı bu siyasətdə nəzərə alınır. Lakin burada ən başlıca maraq faktoru Azərbaycan vətəndaşlarının sosial maraqlarının təmin edilməsi ilə bağlıdır. Sosial sferada informasiyanın inkişafına yönələn siyasətin subyektlərinə dövlət tərəfindən maliyyə və digər maddi yardım göstərilməsi də mühüm element kimi qeyd olunmalıdır.

Ötən əsrin son onilliyində suverenliyini bərpa edən Azərbaycanın iqtisadi inkişafın mahiyyət və keyfiyyəti etibarilə yeni mərhələsinə - vətəndaş cəmiyyəti və hüquqi dövlət quruculuğu mərhələsinə keçməsi informasiyaya geniş ictimai tələbat yaratmışdır. Bu da, öz növbəsində, dövlət tərəfindən informasiya siyasətinin işlənilib hazırlanması və reallaşdırılmasını ən aktual vəzifələrdən biri kimi cəmiyyət və hakimiyyət qarşısında qoyulmasını labüd etmişdir. Vətəndaşların, cəmiyyətin məlumat almaq hüququnu daim yüksək qiymətləndirən ümummilli lider Heydər Əliyevin qeyd olunan istiqamətdə təməlini qoyduğu siyasətin əsas məqsədlərinə bu sahədə hüquqi əsasların yaradılması, insan amilinin inkişafı, vətəndaşların məlumat almaq, onu yaymaq və istifadə etmək hüquqlarının genişlənməsi, ölkənin iqtisadi, sosial və intellektual potensialının möhkəmləndirilməsi, informasiya və biliklərə əsaslanan, rəqabətə davamlı iqtisadiyyatın qurulması kimi fundamental məsələlər aiddir.

Həyata keçirilən kompleks tədbirlər nəticəsində Azərbaycanda bu sahədə də böyük nailiyyətlər əldə olunmuş, xüsusən də, yeni texnologiyaların geniş yayılması üçün böyük investisiya sərf edilmişdir. İnformasiya siyasətinin əsas obyekt və subyektlərindən olan mediaya, jurnalistlərin əməyinə isə Heydər Əliyev hər zaman xüsusi həssaslıqla yanaşaraq yüksək qiymətləndirmişdir: "Jurnalist əməyi qeyri-adi əməkdir, olduqca böyük, zəhmətli əməkdir, çox səylər göstərilməsini, hətta cəsurluq, hünər, fədakarlıq tələb edən əməkdir, öz peşəsinə vürğunluq tələb edən əməkdir" [6].

Müstəqillik dönməmində dövlət informasiya siyasətinin normativ-hüquqi əsaslarının yaradılması istiqamətində də genişmiqyaslı işlər görülmüşdür. 1995-ci ildə referendum yolu ilə qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi dövlətin ali məqsədi kimi təsbit edilmişdir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 50-ci maddəsinə uyğun olaraq hər kəsin istədiyi məlumatı qanuni yolla axtarmaq, əldə etmək, ötürmək, hazırlamaq və yaymaq azadlığı vardır [7].

Bununla yanaşı, Heydər Əliyevin 1998-ci il 22 iyun tarixli "İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramı", onun qəbulundan az sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən 6 avqust 1998-ci il tarixdə imzalanan "Azərbaycan Respublikasında söz, fikir və mətbuat azadlığının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında" Fərman xüsusi qeyd olunmalıdır [8]. Məhz sonuncu fərman kütləvi informasiya vasitələrini senzurdan azad etmişdir. Mətbuat üzərində dövlət senzurasının ləğvi barədə fərman kütləvi informasiya vasitələrinin sürətli inkişafına ciddi təkan verməklə yanaşı, cəmiyyət həyatında onların səmərəli rolunun artırılması sahəsində geniş dövlət proqramının əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirmişdir.

Bu fərmanla yanaşı "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında", "Kütləvi informasiya vasitələri haqqında", "Televiziya və radio yayımı haqqında", "İnformasiya azadlığı haqqında", "İctimai televiziya və radio yayımı haqqında" qanunlar qəbul edilmiş, bu zaman Avropa Şurasının konstruktiv rəy və təklifləri nəzərə alınmışdır. Ümumiyyətlə, KİV-lə bağlı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından, "Kütləvi informasiya vasitələri haqqında", "Televiziya və radio yayımı haqqında", "Məlumat azadlığı haqqında", "Vətəndaşların muraciətlərinə baxılma

qaydası haqqında”, “Rabitə haqqında”, “Dövlət sirri haqqında”, “Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında” Azərbaycan Respublikası qanunlarından, habelə digər müvafiq qanunvericilik aktlarından ibarətdir. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələrlə həmin qanun arasında ziddiyyət yaranarsa, həmin beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir. Bu da KİV sahəsində ölkəmizdə təkmil qanunvericilik bazasının formalaşdırılmasından xəbər verir.

Bütün bunlar həm də dövlətin informasiya siyasətinin məzmununa ciddi təsir göstərərək cəmiyyətin, onu siyasi institutlarının, o cümlədən KİV-in məlumat əldə etmək hüququnun təsbit edilməsinin qanuni əsaslarını yaratmışdır. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin 2008-ci il 31 iyul tarixli “Azərbaycan Respublikasında kütləvi informasiya vasitələrinin inkişafına dövlət dəstəyi konsepsiyasının təsdiq edilməsi haqqında” Sərəncamı isə söz azadlığının inkişafına yeni töhfə olmuşdur [9]. Bununla, dövlətin informasiya siyasətinin əsas mahiyyəti kimi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında əks olunmuş fikir, söz və məlumat azadlığının, vətəndaşların informasiya əldə etmək hüququnun ardıcıl və tam təmin edilməsi istiqamətində yeni bir mərhələnin başlandığını söyləmək olar.

KİV-in integrativ funksiyası

İctimai fikri formalaşdırmaq, sosial tənzimləmə prosesində iştirak etmək, konkret rəyin yaranmasına nail olmaq yolu ilə KİV insanı müəyyən hərəkətlərə, fəaliyyətə sövq edir. Buna həm də o kontekstdən yanaşmaq lazımdır ki, demokratik, hüquqi dövlətlərdə hər bir vətəndaş ölkə daxilində və dünyada nələrin baş verdiyini bilmək hüququna malikdir və onun bu istəyi, qanunla tənzimlənir. Yəni zəngin dünya təcrübəsinin də göstərdiyi kimi, aşkarlıq olmadan demokratiya mümkün deyil, demokratiyanın olmadığı məkanda isə aşkarlıqdan bəhs etmək mənasızdır. Öz növbəsində, aşkarlıq və demokratiya azad, müstəqil media olmadan mövcud ola bilməz. Qeyd edilən obyektiv gerçəklik birmənalı şəkildə diktə edir ki, KİV parlament, icra orqanları, müstəqil məhkəmə kimi demokratik sistemin vacib komponentlərindən biridir. Eyni reallıqdan yanaşdıqda, KİV-in dördüncü hakimiyyət adlandırılması başadüşülən və məntiqə tam uyğundur.

Ancaq istənilən halda, dövlət siyasətinin formalaşmasında KİV-in rolu onun siyasi imkanları ilə müəyyən edilir. Əvvəla, istənilən dövlət və cəmiyyətdə insanların birgə yaşamasına imkan verən ictimai dəyərlər mövcuddur. İctimai məqsəd və dəyərlərin, ictimai rəy və razılığın ərsəyə gəlməsi üçün müxtəlif qruplar arasında əlaqə və dialoqun yaradılması, ictimai dəyərlərin təbliğ edilməsi KİV-in başlıca vəzifələrindəndir. İkinci bir tərəfdən, dövlət siyasətinin müzakirəsi, onun tənqidi, təshihə, ictimai tələbin hakimiyyətə çatdırılması, ümumiyyətlə, dövlət siyasətinin hazırlanmasında ictimaiyyətin iştirakı KİV olmadan mümkün deyildir. Başqa sözlə, KİV həm dövlət siyasətinin təbliğatçısı, həm də vətəndaşların ümumdövlət işlərində iştirakının təşkilatçısı kimi çıxış edir. Üçüncü bir tərəfdən, KİV dövlətdə psixoloji mühitin formalaşmasına, özünə və dövlətə inamın yaranmasında mühüm rol oynayır. Bu səbəbdən dövlət KİV-ə dəstək verilməsində və onun fəaliyyətinin tənzimlənməsində maraqlı tərəfdir. Siyasi sistemdə kütləvi informasiya vasitələrinin oynadığı mühüm rol, onun siyasi həyata, cəmiyyətə təsiri dövlətin KİV sahəsində müəyyən siyasət yürütməsini şərtləndirir.

KİV sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsinin iki metodunu fərqləndirmək olar. Onlardan biri olan ideoloji metod artıq tarixin arxivinə çevrilən Sovetlər İttifaqında hökmran olmuşdur. KİV-in partiyanın “kollektiv təbliğatçısı, təşviqatçısı və təşkilatçısı” olduğu bir dövərdə media partiya orqanlarının tabeliyində olmuş, senzuranın mövcudluğu isə KİV-in fəaliyyəti üzərində partiya nəzarətinin həyata keçirilməsini təmin etmişdir. Belə bir standart vəziyyət SSRİ-nin tərkibinə daxil olan bütün respublikalar, o cümlədən Azərbaycan üçün də istisnasız olaraq keçərli olmuşdur. SSRİ-nin süqutu ilə KİV üzərində ideoloji nəzarət də aradan qalxdı. Lakin hazırda dünyanın bir sıra avtoritar və totalitar rejimlərinin hakim olduğu ölkələrdə KİV üzərində ideoloji nəzarət həyata keçirilməkdədir.

Müasir dövəmdə KİV həm də cəmiyyətin, müxtəlif sosial qrupların, ayrı-ayrı şəxslərin maraqlarını əks etdirən əsas vasitələrdən biridir. Onun fəaliyyəti vacib ictimai-siyasi əhəmiyyət daşıyır, çünki auditoriyaya ünvanlanmış informasiyanın xarakteri KİV-in ictimai proseslərə münasibətini də müəyyən edir. Bu səbəbdən əksər politoloqların etiraf etdiyi kimi, KİV tək cə informasiya, məlumat vermir, həm də müəyyən ideyaları, baxışları, təlimləri, siyasi proqramları təbliğ edir və bununla da sosial idarəçilikdə iştirak edir. Başqa sözlə, KİV siyasətin əsas subyektlərindən birinə çevrilir, ictimai rəyin formalaşdırılması ilə müəyyən sosial quruluşun işlənilib hazırlanmasında yaxından iştirak edir. Bu mənada, informasiya siyasətinin subyekt kimi istənilən sivil dövlət tərəfindən KİV-in fəaliyyətinə xüsusi diqqət yetirilir. Həmçinin, o da nəzərə alınmalıdır ki, informasiya siyasətinin hazırlanıb həyata keçirilməsində bir vasitə olaraq KİV böyük rol oynayır. İnformasiya siyasəti isə subyektin informasiyanın bütün növlərinin formalaşdırılması, emalı, saxlanması və yayılması yolu ilə cəmiyyətdə öz maraqlarını aktuallaşdırması və reallaşdırmasıdır [2].

KİV sahəsində dövlət siyasətinin reallaşmasının iqtisadi metodu da mövcuddur ki, ondan birbaşa və yaxud dolayısı ilə istifadə olunur. Dolayısı yol və təsir media bazarının dövlət tənzimlənməsini nəzərdə tutur və reklamların, poçt xidmətlərinin və digər güzəştli şərtlərin konsentrasiyasını, tənzimlənməsini özündə ehtiva edir. Birbaşa təsir isə plüralizmin dəstəklənməsi və ya müəyyən media layihələrinin maliyyələşdirilməsi məqsədilə KİV-ə dotasiya ayrılması şəklində yer alır. Ölkənin media bazarını xaricdən "idxal olunan" məqsədli qrant və ianələrdən xilas etmək məqsədilə yuxarıda da qeyd olunduğu kimi, Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun yaradılması və onun müstəqil mətbuata göstərdiyi kifayət qədər təsirli maliyyə "inyeksiyası" dolayısı ilə dövlətin informasiya siyasətinin düzgün məcrada və xəlqi ideoloji əsaslarda yürüdülməsini təmin edir.

Müasir Azərbaycan üçün informasiya siyasəti sferasında əsas cəhətlərdən biri vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı, dövlət və cəmiyyət, hakimiyyət və xəlq arasında konstruktiv dialoqun qurulması istiqamətində mühüm nailiyyətlərin əldə olunmasıdır. Ən nəhayət, dövlətin informasiya siyasətinin əsas bazis elementlərindən biri kimi informasiya sferasında qarşıya çıxan istənilən problemin həlli üçün inzibati deyil, hüquqi çözümlərin prioritet olması qeyd edilməlidir. İstənilən halda, aydın görünür ki, informasiya siyasəti müasir cəmiyyətin sosial strukturuna söykənir.

Azərbaycanın sosial inkişafının əsas məqsədlərindən biri açıq informasiya cəmiyyətinin qurulmasıdır. Son illər bu istiqamətdə genişmiqyaslı işlər görülür və nəticə etibarlı ilə, açıq informasiya cəmiyyəti Azərbaycanda təşəkkül tapmaqdadır. Bu kontekstdə sosial və siyasi proseslərə getdikcə daha çox insan cəlb edilir. Məsələyə beynəlxalq miqyasda yanaşdıqda demək olar ki, bu hal Azərbaycanın Avroatlantik məkana inteqrasiya prosesini daha da sürətləndirir, qloballaşma prosesinə ölkəmizi daha intensiv formada cəlb edir, beynəlxalq informasiya mübadiləsinə zəmin yaradır.

Müasir tələblər baxımından ölkədə İKT-nin inkişaf səviyyəsi, bütövlükdə, dövlətin hərbi-siyasi və sosial-iqtisadi potensialının göstəricilərindəndir. Azərbaycan bu mənada istisna təşkil etmir və informasiya cəmiyyətinə keçid üçün ölkədə əlverişli şəraitin yaradılması, informasiya cəmiyyətinin qurulması dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindən birini təşkil edir. Bu siyasətin bariz ifadəsi kimi, 1998-ci ildə informasiyanın yığılması, işlənməsi, saxlanması, axtarışı, yayılması əsasında informasiya resurslarının formalaşdırılması, informasiya sistemləri, texnologiyaları, onların təminat vasitələrinin yaradılmasını və onlardan istifadə olunmasını, informasiyanın mühafizəsi ilə əlaqədar olaraq yaranan münasibətləri tənzimləyən və informasiya proseslərində iştirak edən subyektlərin hüquqlarını müəyyən edən "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunu qəbul edilmişdir [10].

Dövlətin informasiya siyasətinin formalaşmasına geosiyasi rəqabət də bilavasitə təsir göstərir. Geosiyasi rəqabət deyərkən, bu və ya digər məkan uğrunda geosiyasi subyektlərin rəqabəti başa düşülür ki, nəticədə həmin subyektlərdən biri üstünlük qazanır, digəri isə həmin məkanı itirir və bu, onun təhlükəsizliyinə təsir göstərir [11]. Hazırda dünyada geosiyasi rəqabət məkanı olan xeyli sayda regionlar və dövlətlər mövcuddur. Onların sırasında Azərbaycanın yerləşdiyi cənubi Qafqaz regionu da var. Bu region uğrunda gedən geosiyasi rəqabət Cənubi Qafqazda yer alan digər dövlətlər kimi Azərbaycanın da informasiya siyasətinə bilavasitə təsir göstərir. Lakin burada gedən rəqabət həm də özünü informasiya məkanında qabarıq büruzə verir. Bu mənada, qeyd olunan rəqabətdə qalib gəlməyin əsas şərtlərindən biri də qabaqcıl informasiya infrastrukturuna malik olmaqdır.

İnformasiya müharibəsi, informasiya qarşılıqlıması da elə bu kontekstdə özünü qabarıq göstərir. Bütün bu proseslərin həyata keçməsində, müəyyən nəticələrin əldə olunmasında isə KİV-in üzərinə böyük missiya düşür. Çünki yuxarıda qeyd olunan proseslərin reallaşmasında obyekt və subyekt olaraq media vasitələri mühüm funksiyalar yerinə yetirir. İlk növbədə, ona görə ki, dövlətin informasiya siyasətinin yerli, regional, global miqyasda özünü göstərməsi və bunun hansı sürətlə baş verməsi məhz mediadan asılıdır. Media özü də bu prosesdə iştirak etməklə həmin siyasətin cəmiyyət tərəfindən hansı formada qəbul olunmasına birbaşa təsir göstərir. Eyni zamanda, medianın özünün siyasiləşməsi hallarının da mövcudluğu artıq onu siyasətin ayrılmaz tərkib hissələrindən birinə çevirmişdir.

Nəticə

Müasir politologiya elmi KİV-ə dünyada, regionda, konkret ölkədə cəmiyyətin daxilində baş verən hadisələr barədə insanların, sosial qrupların, dövlətin operativ şəkildə məlumatlandırılması vasitəsi, eləcə də, spesifik sosial funksiyalar yerinə yetirən informasiya yayım kanallarının məcmusu kimi yanaşır. Siyasətdə sosial informasiya, yəni insanların maraq və fəaliyyəti ilə bağlı bilgi və məlumatlar xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Eyni baxış bucağından yanaşdıqda, məlumatların istehlakçıya çatdırılmasında əsas ötürücü funksiyasını həyata keçirən media bir sıra mühüm xüsusiyyətləri ilə fərqlənir.

İlk növbədə, bu, kütləvi miqyasda geniş istehlakçı auditoriyası üçün informasiyanın toplanması, emal edilməsi və yayılmasıdır. Auditoriyaya yönəlmiş informasiyanın xarakterindən asılı olaraq cəmiyyətin, müxtəlif sosial qrupların, ayrı-ayrı şəxslərin fəaliyyəti vacib ictimai-siyasi əhəmiyyətə malikdir. Çünki bu, həmin subyektlərin həm də siyasi yükü olan hadisəyə münasibəti ilə xarakterizə edilir. Məhz bu səbəbdən tam qətiyyətlə söyləmək olar ki, KİV-in işi təkcə məlumat verməklə kifayətlənmir, onlar eyni zamanda, müəyyən ideyaların, baxışların, təlimlərin, siyasi proqramların təbliğatını aparmaqla sosial idarəçilik prosesində iştirak edirlər.

Ədəbiyyat:

1. Информационная политика, Учебник, Под общ. Ред. В.Д.Попова, М., Изд-во РАГС, 2003, 463 с.
2. Попов.В.Д. Информациология и информационная политика. Москва, РАГС, 2001, 120 с.
3. Нисневич Ю.А. Информация и власть. Москва, Мысль, 2000, 175 с.
4. Мелюхин И.С. Роль информационной индустрии в экономическом развитии общества // Информационные ресурсы России, 1997, № 4, с. 11-14.
5. Урсул А.Д. Информатизация общества. Введение в социальную информатику, учебное пособие, М., 1990, с. 152.
6. Heydər Əliyevin "Oqonyok" jurnalının Azərbaycana həsr olunmuş xüsusi nömrəsinin təntənəli təqdimat mərasimində nitqi, Azərbaycan Tarixi Muzeyi, 1 iyun 1996, <http://www.lib.aliyev-heritage.org>
7. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 12 noyabr 2005-ci il, <http://www.e-qanun.az>
8. "Azərbaycan Respublikasında söz, fikir və məlumat azadlığının təmin edilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. Bakı şəhəri, 6 avqust 1998, <http://www.e-qanun.az>
9. "Azərbaycan Respublikasında kütləvi informasiya vasitələrinin inkişafına dövlət dəstəyi konsepsiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 31 iyul tarixli Sərəncamı, <http://www.e-qanun.az>
10. "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 3 aprel 1998-ci il, <http://www.e-qanun.az>
11. Семенов В.А. Этногеополитические аспекты безопасности, М., РАГС, 2000, 302 с.

УДК 32; 316.77

Ниязов Халид Г.

Научно-Исследовательский Институт по Правам Человека НАНА, Баку, Азербайджан
xalid-555@mail.ru

Государственная информационная политика Азербайджана и средства массовой информации

В статье комментируются задачи и особенности государственной политики Азербайджана в информационной сфере, рассматриваются факторы, влияющие на информатизацию общества. Анализируется роль средств массовой информации в реализации информационной политики государства.

Ключевые слова: государственная информационная политика, информационные технологии, свобода слова, независимые медиа, информационное общество.

Xalid Q. Niyazov

Scientific-Research Institute on Human Rights of ANAS, Baku, Azerbaijan
xalid-555@mail.ru

State information policy of Azerbaijan and the mass media

The article comments obligations and features of Azerbaijan's state policy in the sphere of information, considers the factors influencing the informatization of society.

The role of the mass media in the implementation of the state information policy is analyzed.

Keywords: state information policy, information technology, freedom of speech, independent media, information society.